

(RE)SZOCIALIZÁCIÓS SEGÍTŐ PROGRAM

A nevelési program elkészítését több tényező teszi szükségessé és egyben időszerűvé. A nevelőintézetekben a nevelés célja és feladata sajátos és eltér minden más intézményesített nevelés céljától és feladatától.

Ezt az eltérést a növendékek életrajza, szociális és pszichés jellemzői határozzák meg, s nemcsak az a sajátos helyzet, amely intézeti nevelésüket szükségessé tette. A nevelőintézetek pontosan körülhatárolt, de ezen belül nagyon széles nevelési mezőben tevékenykednek.

A zártság és a tágasság kettősségének figyelembe vétele nagyon fontos a nevelőintézeti nevelés céljainak és feladatainak meghatározásakor. Arról van szó, hogy szinte teljes azoknak a nevelési területeknek a sora, amelyeket intézményesen a kezében tarthat, saját intézményi keretei közé foglalhat. (Iskolai tanulás, termelőmunka, kreatív munka, szabadidős tevékenység, többféle közösségi tevékenység, egyéni foglalkozások stb.) Az intézményesített nevelés jelenlegi rendszerében a nyitott iskola, vagy az iskola és diákotthon, az iskola és munkahely, az iskola és a családi nevelés kettőse nem rendelkezik a teljességnek azzal az egységével, amellyel a zárt nevelőintézetek. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy idealizálnánk a zárt intézeti nevelés lehetőségeit, sem azt, hogy valamiféle általánosítható nevelési modellnek szeretnénk kikiáltani. De mint tény, ezt a teljességet mégis le kell szögeznünk, s a benne rejlő problémákra (nevelési szintek teljessége mellett az izoláció, a családi háttér anomáliája, negatív szociális és pszichés tulajdonságok) fel kell hívunk a figyelmet.

Az utóbbi években növekvő társadalmi elvárás mutatkozik a sérült személyiségű és veszélyeztetett fiatalok helyzetének megoldása, valamint az őket érintő pedagógiai munka hatékonyságának fejlesztése iránt.

Az intézeti nevelés szakaszában az egyik legfontosabb szerepet a pedagógusok közössége játssza. Tőlük függ, nevelő munkájukban valósul meg az a követelmény, hogy a befogadott növendékeket szervezeten, fokozatosan, a személyiség aktuális állapotának megfelelően következetesen éri az a kívánt hatások, amelyek személyiségük egészséges fejlődését előmozdítják. Az intézet lehetőséget ad az iskolai tanulmányok végzésére. A nevelőintézet otthon-csoportjai pedig elősegítik a növendékek egymás iránti felelősségérzetének kialakulását, a negatív magatartási formák korrigálását. Az intézeti helyzetből fakadóan viszonylagosan jó hatásokkal lehet megvalósítani az egységes nevelői ráhatás követelményének elvét, abban a vonatkozásban, hogy a nevelést, képzést, oktatást, munkatevékenységet, csoportéletet irányító pedagógusok feladataikat a nevelés céljának megfelelően jól koordinálhatják.

A növendékek személyiségének megismerése és fejlesztése céljából könnyebb időt és módot találni a közös megfigyelésre, a növendékek reakcióinak elemzésére, az okok feltárására, a feladatok és megoldásuk közben felmerült problémák megbeszélésére. A koordináció különösen fontos a követelménytámasztás, ellenőrzés, értékelés vonatkozásában.

Az eddigiekből következik az is, hogy a nevelőintézeti nevelés sikerének feltétele a nevelők közösségének eszmei, pedagógiai egysége.

Alapvető cél

A társadalmi beilleszkedési zavarok megszüntetése, enyhítése, az önálló életvezetés elősegítése a nevelés fő célja.

Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy a hátrányos helyzetű, beilleszkedési zavarokkal küszködő fiatalok személyiségtorzulásának okai a megnyilvánulási hasonlóságuk ellenére is, az egyéni variációk széles skáláját mutatják. Ezért mindenkor szükséges az egyes fiataloknál alkalmazható nevelési módok, módszerek, s az egyéni terápia megválasztásánál a kiváltó okok feltárása, megismerése és figyelembe vétele.

Koncepció

A nevelőintézet rendeltetése az intézetbe utalt 14-18 éves fiatakorúak nevelése. Speciális feladata a károsító környezetből való kiemelés és a magatartási korrekció, a helyes szokásrendszer kialakítása, s a helyes társadalmi normarendszer elfogadtatása.

Olyan intézménytípus ez, amely a növendékek érdekében védelmet is nyújt a korábbi károsító, negatív hatásokkal szemben, és ezek ellenhatásaként funkcionálhat minden olyan tényezőt, amely az előzőeket semlegesíti. Megteremti a személyiség pozitív irányú fejlődését segítő hatások rendszerét, koordinációját. Nem téveszthető szem elől a végső cél: a nevelési időszak leteltével a növendékeket visszahelyezni a társadalomba. Megteremteni a sikeres beilleszkedésük minden lehetséges feltételét.

Az ehhez vezető tevékenységet az intézet két fő területen végzi:

Megszervezi és működteti az intézeti nevelés időszakában azt a tevékenység- és viszonyrendszert, amely felkészít a felnőtt életre, de a növendékek korához, személyiségéhez igazodva.

Az intézeti nevelés időszaka alatt kapcsolatokat teremt és lehetőséget ad a külső tényezők érvényesülésére.

Sérült személyiségű fiatakorúak beilleszkedését elősegítő intézményeinkben a pedagógiai munka önmagában is terápiás vonásokat hordoz. Feladata a korábbi környezeti ártalmak kiküszöbölésével új, egészséges pszichés mechanizmusok kiépítése. Nevelő-fejlesztő munkájával:

Megszüntetheti az éppen aktuális magatartási, beilleszkedési rendellenességeket.

A személyiségzavar időbeni korrekciójával megállíthat olyan kóros folyamatokat, amelyek semmissé tehetnék a nevelés egész addigi hatását.

A személyiségstruktúra formálásával közvetett, a későbbiekben megnyilvánuló pozitív hatást is biztosíthat.

Az intézeti élet rendjének és a közösségi magatartás szabályainak jó megszervezése pszichológiai értelemben gyógyító hatású pedagógiai tevékenység. Segítségével a gyermekek egészséges életmódra nevelhetők, lehetőséget kapnak a pozitív értelmi, érzelmi, akarati tulajdonságok kibontakoztatásához. Átmeneti védettségük módot ad a későbbi harmonikus társadalmi beilleszkedés előkészítésére, az ehhez szükséges pszichés mechanizmusok gyakorlására. Alapvető jelentőségű ebből a szempontból a rendszeres munkafoglalkoztatás, mert:

- a célszerű munkatevékenység fegyelmezettséget, felelősségtudatot, lelkiismeretességet, egyenletes életmódot alakíthat ki,
- a munka növeli a kezűgyességet, a reakciók gyorsaságát, a figyelem koncentrációját és megosztását, gyors ítélőképességet fejleszt, emeli a test ellenállóerejét, a testi folyamatok koordinációját, az általános tájékozottság szintjét.

A program szerkesztésének fő szempontjai

Milyen az első benyomás az intézetbe érkezett sérült gyermekről? Hogyan illeszkedett be a

csoport közösségébe, milyen volt a viszonya tanáraihoz, csoporttársaihoz?

Melyik általános iskolai vagy szakmai tantárgy érdekli legjobban; milyen fokúak az ismeretei; tapasztalható-e változás értelmi fejlődésében; mik lehetnek az alacsony szellemi teljesítmény okai?

Milyen a viszonya a munkához?

Megérti-e a feladatot?

Gyorsan vagy lassan, elmélyülten vagy felületesen végzi a rábízott feladatokat?

Talál-e örömet munkájában?

Csoportban vagy egyedül szeret-e dolgozni?

Van-e speciális érdeklődési köre és készsége?

Képes-e a munka közben keletkező nehézségeket önállóan és balesetveszély nélkül megoldani?

A program előzményei

Érdeklődéssel figyeltük a volt „K” csoportban folyó pedagógiai programot, amely Kovács Lajos pszichopedagógus tevékenységéhez fűződik. Ez a program számunkra meggyőzően bizonyította, hogy zárt intézeti keretek között is lehet a hagyományos módszerektől eltérő módszerekkel próbálkozni. Az intézet vezetése – úgy éreztük – nyitott az ilyen kezdeményezésekre. Éppen ezért úgy gondoltuk – ötvözve a volt „K” csoport koncepciójával – egy új, szocializációs szinteken alapuló rendszert dolgoztunk ki, amit közösen beszéltünk meg és öntöttünk végső formába.

Hagyományos nevelőotthoni csoportszerkezetben egyéni – differenciált szocializációs szintekre épített – motivációs program.

Egyéni és csoport munka, egyénre szabott I – III. időszakra meghatározott jogokkal és kötelezettségekkel.

Jellem megszilárdítást szolgáló tréning a programunkhoz kapcsolódóan (pszichológus segítségével).

Egyéni személyiségfejlesztés, és a fokozatosan növelt szabadság. Ebben a rendszerben elsődleges szempontként vettük figyelembe a felelősségteljes önálló és közösségi normakövető magatartás előmozdítását.

Kezdeményező lépések és technikák közvetítése, a szabadidő értelmes eltöltésére.

Az alkalmasság és adottságok tisztázása.

Egyéni szintek követelményének kidolgozása és számonkérése.

Gyakorlati kivitelezés

A program elméleti kidolgozása után hozzákezdünk a gyakorlati kivitelezéshez. Ahhoz, hogy

ez a program megfelelően működni tudjon, a csoport belső építészeti jellegét is meg kellett változtatni. Megkezdődött a hálóműhelyek leválasztása a hagyományos 7-10 fős hálókból öt darab kétszemélyes hálóra.

A nappali helyiségben meglévő szekrényeket eltávolítottuk, helyén polcrendszert hoztunk létre. A zárt nevelői fülkét nyitottá tettük. A munka kivitelezésében minden növendékünk részt vett, szakmai képzettségétől függetlenül. Az átalakítás nem volt zökkenőmentes, de az átalakítással kapcsolatos elképzelésünket sikerült megvalósítani. A munkálatok négy hónapig tartottak. 1992. szeptember 1-jén költöztünk át a befogadó 1-es csoportból, ahol a csoport átmenetileg működött.

Az új működés

A csoport berendezéseit – ami a hagyományostól eltérő – a Máltai Szeretetszolgálattól kaptuk. A bútorok beszerzésénél és kiválasztásánál nagy segítséget jelentett Bátyi József, a csoport gyermekfelügyelője, aki szabadidejét és szakértelmét nyújtva segített a csoport szebbé tétele érdekében, és a bútorok felújításában. A bútorok szállításában és kiválasztásában a csoport növendékei is aktívan résztvettek.

Az 1992. április 1-jén beindított programot az újjáalakított csoportban optimális körülmények között tudtuk folytatni. A csoportlétszám 11 fő volt. A fokozatba sorolás további munkánk érdekében volt fontos. Minden növendék besorolásánál figyelembe vettük az egyén és a csoport véleményét is.

Az első fokozatba került hét növendék. A második szintre került két növendék. A harmadik szintre ugyancsak két növendék került, a besorolásnál a szabályzatunkban is rögzített alapvető szempont volt az intézetünkben eltöltött idő és a szinteken belül megállapított követelményrendszer. A csoport a szintmegállapításokkal egyetértett, hiszen az előkészítésben ők is részt vettek. Ez alapvetően fontos kiindulási pont volt.

Egy hónap elteltével értékeltünk. Egy további növendék már a harmadik időszaknak is megfelelt, így már három harmadidőszakos növendéssel indultunk május hónapban. Egy első időszakos növendékünk az elvárásoknak nem felelt meg, mert ötnapos eltávozásáról nem tért vissza. A szintváltások mutatói változóak voltak. Egy növendéket május hónapban, három növendéket pedig szeptember hónapban kellett visszaminősíteni magatartási problémák miatt. Egy hónap elteltével mindhárom növendék teljesítette a visszaminősítéskor meghatározott követelményeket. 1992. október hónapjától csak előrelépés történt. A csoport életében szeptember 1-jén változás történt. Koncz József nevelő helyét Mankovics László nevelő váltotta fel, aki már ismerte a csoportközösséget, a program lényegét, hiszen több alkalommal helyettesített a nyár folyamán. A csoport növendékeivel jó kapcsolatba került, könnyen azonosult a programmal.

A csoport tagjaival beindítottunk egy mezőgazdasági programot, héj nélküli tökmag termesztésével foglalkoztunk. A termesztés folyamán a növendékek megismerkedtek a termesztés minden mozzanatával. Minden növendék lelkesen dolgozott. A termesztés hasznos volt a munkára nevelés megvalósításában. A megtermelt értékből minden növendék egyformán részesedett.

Öröm volt számunkra, hogy a nyári nagyszabadságra minden növendék hazautazhatott és pontosan időben visszatért.

Több harmadik időszakos növendékünk ideiglenes elbocsátásra került ez idő alatt. Megkezdődött az újonc növendékek befogadása, ami zökkenőmentesen történt. A csoport növendékei részben kicserélődtek. Két újonnan befogadott növendék nem tudott továbblépni az első szintről a második szintre. Az egyik, J. A. eltávozásról nem tért vissza, a másik, Sz. Z. alig pár napot töltött a csoportban, s többnapos bírósági tárgyalása után az ítélethirdetésekor megszökött.

A csoport életében fontos szerepe volt a csoporthelyiségek otthonossá tételének, a kétszemélyes hálók kialakításának. Felkészültünk a klikkesedés megakadályozására, az intímabb személyes tér használatával kapcsolatos esetleges problémák kezelésére.

A tanulmányi munkában fokozott hangsúlyt kapott az egyéni felkészülés. A szobatársak segítettek egymást. A szabadabb időbeosztás nem okozott zavart, (egyéni kialakított tanulási idő) egy év alatt nem volt bukás. A növendék és felnőtt közötti kapcsolat nyílt, őszinte, valamint a növendékek egymás között is őszintébbek. Egy-egy témában csoportos, jó hangulatú, eredményes viták folynak.

Az otthonmunkában minden növendék kiveszi a részét, arra törekednek, hogy minél szebbé alakítsák környezetüket. A csoportmegbeszélések fontos eleme a heti és havi értékelés. A heti értékelések általában vasárnap délelőtt zajlanak. Ezeken a csoport minden jelenlévő tagja részt vesz. Megbeszéljük a héten történt eseményeket, az esetleges munkahelyi és iskolai problémákat, ezután a nevelő egyenként a csoport minden tagjáról kifejti a véleményét. Nagyon fontos, hogy mindenki őszintén elmondja az észrevételét, és hogy ne legyen „tabu-téma”. Az eltelt egy év alatt a heti értékeléseken kialakult egy egységes kritikus és önkritikus légkör, ahol mindenki őszintén kimondhatja véleményét önmagáról és társairól. Ilyenkor előjönnek a nevelő által is észlelt magatartási és beilleszkedési problémák. Érdekes volt megfigyelni az új növendékek viszonyulását. Az első értékelésen még elég szűkszavúan beszéltek önmagukról és társaikról, a későbbiek folyamán sokkal nyíltabbak, kritikusabbak lettek önmagukhoz és társaikhoz egyaránt.

A heti értékelés nagyon fontos eszköz a kezünkben. Lehetőségünk van a növendékeket szembesíteni az esetleges negatív véleményekkel társaik részéről. Ez pedagógiailag hatásosabb a más területen végzett közös értékelésnél, ugyanis itt a legtöbb növendék önmagát adja, következőképpen érzékenyebben reagál a bírálatra. Emellett a heti értékelést vezető nevelő a közös tevékenység során kialakult kapcsolat révén közel kerül a csoport tagjaihoz, akik elismerik tekintélyét, irányító szerepét. Ezt a fokozott nevelési lehetőséget fel tudjuk használni jellemformálási eszközként is. A bírálatra és önbírálatra nevelés fontos feladat a „nehéz eseteknél” (pl. P.M., R.I.), a kritika ugyanis náluk sok esetben hatástalan maradt, mert értékrendszerükben az általuk rossznak minősített tevékenység adja az értékelési alapot és azt az úgynevezett „problémás” növendék is elfogadja. Csak olyan helyzetben fogadtak el bírálatot, amikor a tények kézzelfoghatóan bizonyítottak voltak.

Ez a fajta csoportfoglalkozás fontos, mert a legjobb mód a reális önértékelés kialakítására is.

A havi értékeléseknél a fentiek az egész hónapban elvégzett munkára összpontosulnak, a menete viszont megegyezik a heti értékelés menetével. A megbeszélés végén a foglalkozást vezető nevelő összefoglalja a növendékek által elmondottakat, egyénekre lebontva, és elmondja saját megállapításait, pozitív és negatív észrevételeit a növendékekről és a csoport heti illetve havi munkájával kapcsolatban.

A csoport szocializációs szinteken alapuló nevelési programjának beindításában és későbbi folyamatos működésében nagy szerepe volt az intézet két pszichológusának, Józsa Sándornak és később Negrea Vídiának. Heti foglalkozásaik eredményeképpen sokkal nyíltabb, őszintébb lett a növendék-növendék, és a növendék-felnőtt közötti kommunikáció. Foglalkozásaikon a növendékek örömmel vettek részt, nyitottak, őszinték és kezdeményezők voltak. Előfordult, hogy ők maguk kérték egy külön foglalkozás megtartását, például ahol az intelligencia szint megállapítása volt a fő téma. Kérték IQ teszt kitöltésének a lehetőségét is, melyet a kiértékelés után egy hét múlva megbeszéltek Negrea Vídiával.

Kár, hogy ez a nagyon jó és gyümölcsöző kapcsolat pszichológusaink egyéb elfoglaltságai miatt az utóbbin időben elmaradt. Nagyon hasznos lenne folytatni ezeket a terápiás foglalkozásokat, hisz az idő múlásával a csoport tagjai kicserélődtek, és az új növendékek is igényelnék a hasonló jellegű foglalkozásokat.

A csoport dokumentációja a hagyományos csoportnaplón túl áll még egy – az értékelő, minősítő beszélgetéseket tartalmazó – naplóból, ahol rögzítjük a növendékekre vonatkozó összes pozitív és negatív változást, esetleges visszaminősítést, időszakváltást, előrelépést. A napló tartalmazza az időszakos értékelő, minősítő csoportbeszélgetéseken hozott döntéseket is. Ezek a beszélgetések nem kötődnek a havi és heti foglalkozások időpontjához, ezektől függetlenek. Maximum az ott elhangzott egyéni és csoportos megállapításokat használjuk fel az időszak-váltáshoz.

Amennyiben a növendék az adott időszakhoz kapcsolódó kritériumokat a hónap közepén teljesítette, akkor azon a napon beszél meg a csoport és a nevelő. Itt a nevelő közli a csoport tagjaival, hogy a növendéknek az eltelt idő alapján és az iskolában, a tanműhelyben és a csoportban végzett munkája alapján lehetősége van az előrelépésre, az időszak-váltásra. A csoport tagjai egyenként elmondják véleményüket és közösen döntenek a nevelővel. Az esetleges visszaminősítésnél nagyobb szerepe van a nevelőnek.

Visszaminősítés több alkalommal előfordult a csoportban (pl. R.I., N.Z., H.J., P.M., O.Z.). Ezek általában magatartási problémák miatt történtek, és a növendékek véleménye megegyezett a nevelők véleményével. A visszaminősítések pozitív hatással voltak a növendékekre, ezt bizonyítja, hogy egy hónap múlva újra elérték az eléjük kitűzött célokat.

A dokumentációhoz tartozik még az úgynevezett emlék-napló is, amelybe a leszámolás előtt állók írnak általában egy oldalt. A napló elolvasásakor tapasztalható, hogy a növendékek kritikusan elemzik az itt eltöltött időt és jó tanácsokkal látják el a csoportban maradt növendékeket.

A szabadidő hasznos eltöltése érdekében és egyfajta ösztönzőként a III. időszakos

növendékeknél bevezettük a kimenőt. Ez lehet belső és külső kimenő. A belső kimenőt a növendék – amennyiben a csoport szervezett programjával nem ütközik – akár minden nap igénybe veheti. Amennyiben látogatója van, kimehet vele az udvarra is két óra időtartamra. Ha esetleg az udvaron akar tanulni délután – már erre is volt példa – akkor is kimehet. A külső kilépővel kapcsolatos szabályzók szigorúbbak. A program első szakaszában csak havi egy alkalommal, két óra időtartamra engedélyeztük a kimenőt – a pedagógiai programban ez szerepel – az utóbbi időben viszont előfordult, hogy havonta több alkalommal is kiengedtünk harmadik időszakos növendéket a városba, de ez nem sokkal lépte túl a megengedett keretet. A kimenőket a növendékek igazolványok segítségével vehetik igénybe, az egyik az intézet területére szól, a másik pedig a város területére. Visszaminősítéskor ez a kedvezmény automatikusan megszűnik. Nagyon fontos és örömteli az a tény, hogy növendékeink még egyszer sem éltek vissza a bizalommal.

Csoportunk nevelői és növendékei jó kapcsolatot alakítottak ki egy Magyarországon dolgozó amerikai pedagógussal, Ronnal. Ő több alkalommal különféle foglalkozásokat vezetett (angol nyelvtanulás, szavak megtanulása, versek lefordítása, tolmács segítségével játékok). A csoport növendékei élénk érdeklődéssel vettek részt programjain. Különösen jó kapcsolat alakult ki P. M. és Ron között, és már több alkalommal szabadságra is fogadta, rövid időre.

Beszámolónkban egy év nehézségeit, buktatóit, előrelépéseinek örömét ennyiben tudtuk összefoglalni. Ez az egyéves gyakorlat volt a tanító mesterünk. Tapasztalataink alapján hatékonyabban tudtunk ezzel a programmal dolgozni, mint a hagyományos módszer szerint. Foglalkozásainkon szívesen látunk bárkit, tapasztalatainkat minden érdeklődővel megosztjuk.

Kiss József – Mankovics László
nevelők